

ก่อนการเข้ามาของการค้าเสรีในสยามผ่านการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในพ.ศ.๒๓๙๘ นั้น สยามมีการค้าอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะกับประเทศจีน ภายใต้การควบคุมของขุนนาง^๒ การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าของสยามอย่างยิ่ง โดยมีเนื้อหาหลักของสนธิสัญญา^๓ ดังนี้

๑. คนในบังคับอังกฤษจะขึ้นกับอำนาจของศาลกงสุลอังกฤษ เกิด “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” เป็นครั้งแรกในสยาม

๒. คนในบังคับอังกฤษมีสิทธิที่จะทำการค้าเสรีตามเมืองท่าของสยามทั้งหมด และสามารถพักอาศัยในกรุงเทพฯ ได้เป็นการถาวร ได้รับอนุญาตให้เดินทางภายในประเทศได้อย่างเสรีโดยให้ถือใบผ่านแดนที่ได้รับจากกงสุลของตน

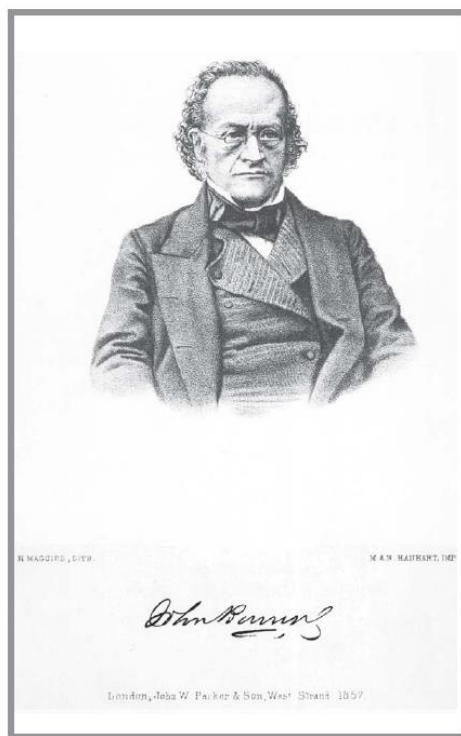
๓. ยกเลิกมาตรการต่าง ๆ ทางภาษีอากรเดิม และกำหนดภาษีขาเข้าและขาออก ดังนี้

- ภาษีขาเข้ากำหนดไว้ที่ร้อยละ ๓ สำหรับสินค้าทุกประเภทยกเว้นฝิ่นและเงินแท่งเป็นสินค้าปลอดภาษี
- สินค้าขาออกจะถูกเก็บภาษีเพียงครั้งเดียว ไม่ว่าจะเป็นภาษีภายใน ผ่านแดน หรือส่งออกก็ตาม

๔. พ่อค้าอังกฤษได้รับอนุญาตให้ซื้อและขายโดยตรงกับคนชาวสยาม โดยไม่มีการแทรกแซงจากบุคคลที่สาม

๕. รัฐบาลสยามสงวนสิทธิ์ที่จะห้ามการส่งออกข้าว เกลือ และปลา เนื่องจากเกิดการขาดแคลนสินค้าดังกล่าว

๖. กำหนดมาตรา “ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใด ๆ แก่ชาติอื่น ๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ จะต้องยอมให้อังกฤษ แลคนในบังคับอังกฤษ เหมือนกัน”

ภาพเซอร์จอห์น เบาว์ริง

จาก เซอร์จอห์น เบาว์ริง. (๒๕๔๗) ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.

^๒ เซอร์จอห์น เบาว์ริง. (๒๕๔๗) ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า, หน้า ๒๒๔.

^๓ เรื่องเดิม, หน้า (๑๖).

สาระสำคัญในสนธิสัญญาสะท้อนแนวคิดการค้าเสรีอย่างเด่นชัดในการทำให้ประชาชนสามารถทำสิ่งที่สนใจและแลกเปลี่ยนการค้าขายได้อย่างเสรี โดยปราศจากการแทรกแซงจากส่วนกลาง สนธิสัญญาเบาว์ริงกลายเป็นต้นแบบสำหรับประเทศอื่น ๆ ในการทำสนธิสัญญากับสยามในเวลาต่อมาถึง ๑๔ ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ออสเตรีย-ฮังการี สเปน ญี่ปุ่น รัสเซีย^๔

การใช้เงินเหรียญนอกในสมัยรัชกาลที่ ๔

การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการค้าอย่างมาก การผลิตเงินตราเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนค้าขายจึงไม่เพียงพอดังปรากฏในประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอกว่า^๕

“...ด้วยตั้งแต่เซอร์จอห์นโบริงเข้ามาทำหนังสือสัญญาแล้ว มาจนถึงเดือนอ้ายปีมะโรง นักชัตรัฐศก มีเรือลูกค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายณกรุงเทพฯ ถึง ๑๐๓ ลำ เรือลูกค้ากรุงเทพมหานครแต่งออกไปค้าขายต่างประเทศถึง ๓๗ ลำ แต่เงินเหรียญเข้ามาซื้อสินค้าล้าละสองหมื่นบ้างหมื่นหนึ่งบ้าง ห้าพันบ้าง.....และลูกค้าเอาเงินเข้าไปวานทำก็ได้ทำไปแล้วถึง ๒๖๘,๘๒๗ เหรียญ เงินยังคั่งค้างอยู่ข้างนอกอีกก็หลายหมื่นเหรียญ ลูกค้าเอาเงินไปวานทำแล้วจะเร่งเอาเงินตราออกมาซื้อสินค้าโดยเร็ว เจ้าของเงินหลายรายต่างคนก็รีบกวานจะเอาเงินก่อน ช่างทำเงินก็มีน้อยตัวตามเคยใช้ เตาหนึ่งทำได้แต่วันละสามชั่ง มีนายเตาอยู่สิบนาย ทำได้แต่วันละสามสิบชั่งเศษ การทำเงินพดด้วงมีตรานั้นทำด้วยเครื่องมือไทย ไม่ได้ทำสำเร็จด้วยเครื่องมือเหมือนอย่างชาวประเทศยุโรป การจึงซ้ำไม่ทันใจลูกค้าทั้งปวง....”

จากการที่ไม่สามารถผลิตเงินตราได้เพียงพอกับการค้าขายกับต่างชาติ ทำให้ต่อมาได้มีประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอก (ครั้งที่ ๑) ใน พ.ศ. ๒๓๙๙ อย่างไรก็ตามประชาชนยังคงไม่คุ้นชินเงินเหรียญนอก จึงได้มีประกาศให้ใช้เงินเหรียญครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๙๙ อีกครั้ง โดยมีการกำหนดพิภัดในการแลกเปลี่ยนเพิ่มเติม โดยมีเนื้อความว่า^๖

“ทุกวันนี้ลูกค้าวานิชเข้ามาค้าขายเจริญมากขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายสิบเท่า ควรจะให้ใช้เงินเหรียญกันได้แล้ว เพราะฉนั้นจึงโปรดให้ประกาศซ้ำประกาศฉบับเก่าอีกฉบับหนึ่ง เพื่อจะให้ลูกค้าวานิชและราษฎรใช้เงินเหรียญ เมื่อใช้ไม่ได้ก็ให้เอามาแลกต่อพระคลังมหาสมบัติตามพิภัด สามเหรียญเป็นเงินห้าบาท จะโปรดให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติคอยรับเงินเหรียญเปลี่ยนเงินตราให้ราษฎร”

แม้ว่าจะมีประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอกถึง ๒ ครั้ง แต่ประชาชนก็ยังคงไม่นิยมใช้เหรียญ จึงได้ประกาศพระราชบัญญัติให้ใช้เงินเหรียญนอกขึ้นอีกใน พ.ศ. ๒๓๙๙ โดยมีการกำหนดโทษของผู้ที่ไม่รับเหรียญมีรายละเอียดดังนี้^๗

“...ตั้งแต่นี้ไป ถ้าข้าราชการก็ดีลูกค้าในประเทศนอกประเทศ และราษฎรคนใดที่มีเงินเหรียญ จะใช้ถ่ายเข้าตัวทาสและใช้หนี้ เงินกู้ เงินยืม และใช้เงินค่าสินค้าซึ่งเกี่ยวค้ำกันมาแต่ก่อน ก็ให้ผู้เจ้านั้นนายเงินรับเงินเหรียญคิดสามเหรียญเป็นเงินตราห้าบาทตามพิภัดซึ่งหมายแต่ก่อน ถ้าเจ้านั้นนายเงินไม่รับเงินเหรียญไว้จะรับแต่เงินตราบาทฝ่ายเดียว ที่กรุงเทพฯ ให้ผู้เป็นลูกหนี้มาร้องต่อเจ้าพนักงานพระคลังสินค้า ซึ่งได้ตั้งรับแลกเงินเหรียญอยู่ณพระคลังสินค้า ที่หัวเมืองให้ผู้เป็นลูกหนี้มาร้องต่อผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ จะได้หมายไปหาตัวเจ้าหนี้เงินผู้ไม่รับเงินเหรียญมาว่ากล่าวให้รับเงินเหรียญไป แล้วให้เจ้าพนักงานพระคลังสินค้า และผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ คิดหักไว้เป็นพินัยหลวงร้อยละห้าตามเงินมากและน้อย....”

^๔ เรื่องเดิม, หน้า (๑๙).

^๕ หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๓. (ออนไลน์).

^๖ เรื่องเดิม.

^๗ เรื่องเดิม.

อย่างไรก็ตาม ประชาชนก็ยังคงไม่นิยมใช้เงินเหรียญ อาจเนื่องด้วยช่วงเวลาดังกล่าว มีเหรียญนอกเข้ามาหลายรูปแบบทั้งเงินเหรียญนก เงินรูเปีย และเงินวิลันดา จึงได้มีการประกาศปิดเหรียญนอกขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๗ โดยมีการระบุรายละเอียดดังนี้^๕

“...เพราะฉะนั้นอย่าให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงตื่นกันเล่าฤผิตๆ ฤๆ ไป ให้ซื้อขายกันด้วยเงินเหรียญตามคำประกาศเก่า คือ ๓ เหรียญเป็นเงิน ๕ บาท ๖ เหรียญเป็นเงิน ๑๐ บาท ๑๒ เหรียญเป็นเงิน ๕ ตำลึง ๒๔ เหรียญเป็นเงิน ๑๐ ตำลึง ๔๘ เหรียญเป็นเงินซั่ง ๑ เงินรูเปียเมืองอินเดียนั้น ๗ รูเปียเป็นเงิน ๕ บาท ๑๔ รูเปียเป็นเงิน ๑๐ บาท ๒๘ รูเปียเป็นเงิน ๕ ตำลึงคือ ๒๐ บาท ๕๖ รูเปียเป็นเงิน ๑๐ ตำลึงคือ ๔๐ บาท ๑๑๒ รูเปียเป็นเงินซั่ง ๑ คือ ๘๐ บาท เงินเหรียญวิลันดาขนาดใหญ่ ๑๓ เหรียญ เป็นเงิน ๕ ตำลึง ๒๖ เหรียญเป็นเงิน ๑๐ ตำลึง ๕๒ เหรียญเป็นเงินซั่ง ๑...”

แม้ว่าในประกาศต่าง ๆ จะไม่ได้ระบุชัดเจนถึงลักษณะของเหรียญต่างประเทศที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน แต่มีการพบเงินเหรียญนอกที่สันนิษฐานว่า ได้นำมาใช้เป็นเงินตราในการแลกเปลี่ยนค้าขายในประเทศไทยดังนี้

๑. เหรียญเงินเม็กซิกัน เป็นเหรียญตราทำด้วยเงิน ด้านหนึ่งเป็นรูปนกอินทรีกางปีกกำลังคาบงู ยืนอยู่บนต้นกระบองเพชร รายล้อมด้วยช่อใบไม้ ด้านบนเป็นอักษร “REPUBLICA MEXICANA” อีกด้านหนึ่งเป็นรูปหมวกแห่งเสรีภาพ มีการระบุราคา ปีที่ผลิต และโรงกษาปณ์ที่ผลิต ผลิตในช่วงพ.ศ. ๒๓๖๖ – ๒๔๔๐ นำมาใช้ในไทยในช่วงรัชกาลที่ ๓ – ๕^๖ โดยพบเหรียญชนิดนี้บางส่วนมีการตอกตราพระมหามงกุฏและตราจักรซึ่งมีการระบุถึงการตอกตราไว้ในประกาศห้ามไม่ให้เอาทองเหรียญเงินเหรียญแต่งตัวให้เด็กและอนุญาตให้ใช้เงินเหรียญนอก พ.ศ. ๒๔๐๐ ว่า “ราษฎรไม่เชื่อเนื้อเงินเหรียญก็จะตราอย่างตราเงินบาทลงในแผ่นเงินเหรียญมาให้เป็นสำคัญ ให้ราษฎรเชื่อว่าเป็นเนื้อเงินดี” จากรูปแบบเหรียญที่ด้านหนึ่งเป็นรูปนกอินทรีจึงเชื่อว่าเป็นเหรียญนก ตามในประกาศปิดเงินเหรียญนอกที่ได้กำหนดปิดการค้าแลกเปลี่ยนไว้ที่ ๓ เหรียญนกเป็นเงิน ๕ บาท

ภาพเหรียญเงินเม็กซิกันที่มีการตอกตราพระมหามงกุฏและตราจักร

จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_๒๙๙๓๗

^๕ หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖. (ออนไลน์).

^๖ วิภาดา อ่อนวิมล. (๒๕๖๒) เงินตราในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, หน้า ๗๓.

๒. เหรียญรูปีอินเดีย เป็นเหรียญตราทำด้วยเงิน ด้านหนึ่งเป็นภาพกษัตริย์อังกฤษและพระนาม อีกด้านหนึ่งมีข้อความระบุมูลค่าเหรียญ ถูกใช้อย่างแพร่หลายในช่วงรัชกาลที่ ๔ – ๕^{๑๐} สันนิษฐานว่าเป็น เหรียญรูปีเมืองอินเดีย ตามในประกาศพิกัตเงินเหรียญนอกที่ได้กำหนดพิกัตการแลกเปลี่ยนไว้ที่ ๗ รูปี เป็นเงิน ๕ บาท

ภาพเหรียญรูปีอินเดีย

จาก http://treasury.pavilion๑.treasury.go.th/news_view.php?nid=๗๕

การเริ่มต้นผลิตเหรียญกษาปณ์และรากฐานนำไปสู่มาตราทองคำ

จากการเข้ามาของเหรียญต่างชาติจำนวนมาก และประชาชนยังไม่คุ้นชินกับการใช้เหรียญ แต่การค้าขายกับต่างชาติถือเป็นสิ่งสำคัญ และมีการใช้เหรียญอย่างแพร่หลายมากขึ้นทั่วโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระราชดำริในการผลิตเหรียญตราแบบสากล โดยในพ.ศ. ๒๔๐๐ ได้ส่งคณะทูตสยามไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศอังกฤษ และมีรับสั่งให้จัดส่งเครื่องผลิตเหรียญเข้ามาอย่างสยาม ทั้งนี้ อังกฤษได้ส่งเครื่องราชบรรณการเครื่องจักรผลิตเหรียญ ๑ ชุด^{๑๑}

ภาพคณะทูตสยามที่ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศอังกฤษ ภายหลังจากที่อังกฤษส่งคณะทูตเข้ามาทำสนธิสัญญาเบาว์ริง โดยเดินทางออกจากพระนคร เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ จาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (๒๕๔๗) เสวนาและบทวิเคราะห์ว่าด้วยเรื่อง “ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔” และหนังสือ “พระราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม” ของเซอร์จอห์น เบาว์ริง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.

^{๑๐} เรื่องเดิม, หน้า ๗๖.

^{๑๑} วิภาดา อ่อนวิมล. (๒๕๖๒) เงินตราในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, หน้า ๑๐๖

โดยมีการผลิตเหรียญเงินจากเครื่องจักรดังกล่าวจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเป็นเครื่องจักรที่ใช้แรงคน โดยเรียกเหรียญในชุดนี้ว่า “เหรียญบรรณาการ” ด้านหน้าเป็นรูปพระมหามงกุฎเปล่งรัศมี มีฉัตรขนานสองข้าง พื้นเป็นลายกึ่งไม้ รอบวงขอบมีดาว โดยดาวดวงหนึ่งแทนราคา ๑ เฟื้อง อีกด้านหนึ่งเป็นรูปช้างยืนอยู่กลางจักร รอบวงขอบชั้นนอกมีดาวบอกราคา จำนวนเท่ากับด้านหน้า^{๑๒}

ภาพเหรียญบรรณาการ

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-king&-tribute/>

ต่อมาภายหลังได้รับเครื่องจักรที่ใช้แรงดันไอน้ำเข้ามา^{๑๓} จึงได้ตั้งโรงผลิตเหรียญเงินขึ้น โดยในประกาศพิกัตราคาเงินเหรียญบาทแลเงินแปะ พ.ศ. ๒๔๐๓ ได้ระบุรายละเอียดของเหรียญดังกล่าวไว้ดังนี้^{๑๔}

“...กำหนดเหรียญอย่างไทยเหรียญบาทแปะเงินแล้ว มีเงินแปะๆ ละสองสลึงบ้าง สลึงบ้าง เฟื้องบ้าง ในเงินเหรียญเงินแปะเหล่านี้ หน้าหนึ่งมีตรารูปพระมหากษัตริย์มงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรกระหนาบอยู่สองข้าง มีกึ่งไม้แปะเปลวแซกอยู่ในท้องลาย หน้าหนึ่งเป็นรูปจักร กลางใจจักรมีรูปช้างประจำแผ่นดิน รอบวงจักรชั้นนอกเหรียญบาทมีดาวอยู่แปดทิศคือบอกว่าแปดเฟื้อง แปะสองสลึงมีดาวอยู่สี่ทิศคือบอกว่าสี่เฟื้อง แปะสลึงมีดาวอยู่ข้างบนข้างล่างสองดาวคือบอกว่าสองเฟื้อง แปะเฟื้องมีดาวอยู่ข้างบนดาวเดียวแปลว่าเฟื้องเดียว...”

ภาพเหรียญเงินพระมหามงกุฎ – พระแสงจักรที่ผลิตขึ้นจากเครื่องจักรที่สั่งซื้อจากประเทศอังกฤษ

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-k&-๑/>

การจัดตั้งโรงผลิตเหรียญหรือโรงกษาปณ์ และการประกาศพิกัตราคาเงินเหรียญบาทแลเงินแปะ พ.ศ. ๒๔๐๓ ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของรูปแบบเงินตราไทยจากพดด้วงมาเป็นเงินเหรียญอย่างเป็นทางการ ที่มีผลทั้งในด้านกฎหมายและกระบวนการผลิต ซึ่งส่งผลให้เงินพดด้วงเงินตราแบบเดิมถูกแทนที่ด้วยเงินเหรียญรูปแบบใหม่ตามแบบสากล อันเป็นต้นแบบของเงินตราที่ใช้ปัจจุบัน

^{๑๒} กรมธนารักษ์. (๒๕๔๔) เหรียญกษาปณ์กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: กรมธนารักษ์, หน้า ๑๓๑.

^{๑๓} เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๗.

^{๑๔} หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๕. (ออนไลน์).

ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๐๕ ได้มีการจัดทำเหรียญกะแปะอัฐและโสฬสขึ้นเพื่อใช้แทนเงินปลีก ซึ่งในอดีตเป็นการใช้หอยเบี้ยในแลกเปลี่ยน จึงเรียกเงินนั้นว่า เบี้ย เนื่องจากหอยเบี้ยในเวลานั้นมีราคาที่ไม่แน่นอน จึงจัดทำเหรียญจากดีบุกขึ้นใหม่โดยมีลักษณะดังนี้^{๑๕}

“...บัดนี้ในกรุงเทพมหานครคิดประกอบการกลไฟทำกะแปะดีบุกผสมด้วยทองแดงแลดีบุกดำ ทำให้แข็งกว่าดีบุกปรกติ มีพื้นเกลี้ยงเกลาคดี แลลวดลายเรียบริ้ว หน้าหนึ่งมีตราจักรรูปช้างอยู่กลาง มีอักษรไทยบอกประมาณอยู่ข้างบน เลขแลอักษรอังกฤษบอกประมาณกระหนาบอยู่สองข้าง มีอักษรจีนบอกประมาณอยู่ข้างล่าง เพื่อจะให้ง่ายทั้งสามภาษา ซึ่งเป็นจำพวกขายค้าโตใหญ่ได้รู้เสมอกัน หน้าหนึ่งมีตราประจำปัตยุบันนี้ เพื่อจะให้ง่ายเป็นของเกิดขึ้นในแผ่นดินปัตยุบันนี้ทุกแผ่นดิน...”

โดยได้กำหนดหน่วยเงินขึ้นใหม่ ได้แก่ อัฐ และ โสฬส กำหนดค่าให้ ๘ อัฐเป็น ๑ เฟื้อง และ ๑๖ โสฬสเป็น ๑ เฟื้อง^{๑๖}

เหรียญดีบุกตราพระมหามงกุฎ – พระจักร

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-k๔-๒/>

ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๐๖ ได้มีประกาศพิกัตราคาทองแปทศพิศพัตตั้งค์ขึ้น ซึ่งเหรียญทองดังกล่าว ได้รับอิทธิพลจากเหรียญทองของอังกฤษที่เรียกว่า ปอนด์สเตอร์ลิง การใช้เหรียญทองคำเป็นเงินตราในการแลกเปลี่ยนเป็นรากฐานสำคัญในการเกิดมาตราทองคำ ซึ่งเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่มีการกำหนดค่าเสมอภาค (par value) ของค่าเงินแต่ละประเทศกับน้ำหนักทองคำ^{๑๗} โดยรัชกาลที่ ๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ผลิตเหรียญทองขึ้น ๓ ชนิดราคา รายละเอียดดังนี้^{๑๘}

“...ทองแปมีตรา ๓ ขนาดนี้ให้ใช้ตามพิกัตแปใหญ่แปละ ๘ บาท แปกลางแปละ ๔ บาท แปน้อยแปละ ๑๐ สลึง...”

โดยมีการกำหนดให้เรียกเหรียญทองคำ ๓ ชนิด ได้แก่ แปใหญ่เรียก ทองทศ แปกลางเรียก ทองพิศ แปน้อยเรียกว่า ทองพัตตั้งค์^{๑๙} โดยระบุความหมายไว้ในประกาศพิกัตราคาทองแปทศพิศพัตตั้งค์ว่า

“...ถ้าจะเรียกชื่อทอง ๓ ขนาดนี้ จะเรียกให้เข้าศัพท์สูงอย่างอัฐอย่างโสฬสก็ได้ ให้เรียกทองขนาดใหญ่ว่า (ทศ) แปลว่า ๑๐ แปเปเงินซ่งหนึ่ง ขนาดกลางเรียกว่า (พิศ) แปลว่า ๒๐ แปเปเงินซ่งหนึ่ง ขนาดน้อยเรียกว่า (พัตตั้งค์) แปลว่า ๓๒ แปเปเงินซ่งหนึ่ง...”

^{๑๕} หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖. (ออนไลน์).

^{๑๖} เรื่องเดิม.

^{๑๗} คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๕๙) เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

^{๑๘} หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๓. (ออนไลน์).

^{๑๙} เรื่องเดิม.

ภาพเหรียญทองตราพระมหามงกุฏ-พระแสงจักร

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-king๔-gold/>

นอกจากนี้ยังได้มีการผลิตเหรียญทองแดงเพิ่มเติมในพ.ศ. ๒๔๐๘ โดยมีตราเหมือนกับเหรียญตีบุกอัฐและโสฬส เหรียญใหญ่เรียกว่า ชีก ให้ ๒ ชีกมีค่า ๑ เฟื้อง และเหรียญเล็กเรียกว่า เสี้ยว ให้ ๔ เสี้ยวมีค่า ๑ เฟื้อง^{๒๐} ในพ.ศ. ๒๔๐๙ ได้มีการผลิตเหรียญทองแดงให้บางลง เนื่องจากในเหรียญมีข้อความบอกไว้แล้วว่า ๒ อันเฟื้อง และ ๔ อันเฟื้อง^{๒๑}

เหรียญทองแดงตราพระมหามงกุฏ - พระแสงจักร แบบหนา

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-k๔-๔/>

เหรียญทองแดงตราพระมหามงกุฏ - พระแสงจักร แบบบาง

จาก <https://www.treasury.go.th/th/coin-k๔-๖/>

จากการผลิตเหรียญในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการเกิดขึ้น ทั้งรูปแบบเงินตราที่มีการผลิตเป็นเหรียญกษาปณ์ การผลิตเหรียญด้วยโลหะหลายชนิด โดยมีการกำหนดค่าของเหรียญโดยอิงจากมูลค่าหน้าเหรียญ และมีการกำหนดหน่วยเงินตราขึ้นใหม่ ได้แก่ เหรียญทองคำ มีหน่วยทศ พิศ พัดตั้งค์ เหรียญทองแดง มีหน่วยชีก เสี้ยว และเหรียญตีบุก มีหน่วยอัฐ โสฬส โดยเหรียญทองแดงและตีบุก ที่เป็นเงินปลีกมีการอิงมูลค่ากับหน่วยเฟื้อง และเหรียญทองคำมีการอิงมูลค่ากับหน่วยบาทและสลึง ซึ่งเป็นหน่วย

^{๒๐} หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๗. (ออนไลน์).

^{๒๑} เรื่องเดิม.

น้ำหนักของโลหะเงินหรือเงินตราเดิม ซึ่งทำให้เหรียญมีมูลค่าไม่อิงตามน้ำหนักโลหะ อันเป็นรากฐานในการเข้าสู่ระบบมาตราทองคำของไทยในเวลาต่อมา

จากจุดเริ่มต้นในสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ส่งผลให้เกิดการเติบโตอย่างรวดเร็วของการค้ากับต่างชาติในสยาม เงินตราถือเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการแลกเปลี่ยน จากการเข้ามาของเหรียญต่างชาติจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเงินตรามาเป็นเหรียญกษาปณ์ และมีการผลิตเหรียญด้วยโลหะหลายชนิดทั้งดีบุก ทองคำ และทองแดง ทำให้เกิดหน่วยเงินใหม่ขึ้น ทั้งทศ พิศ พัดดิงส์ อัฐ โสฬส ซีก เสี้ยว อันเป็นรากฐานในการเปลี่ยนแปลงสู่มาตราทองคำของสยาม

บรรณานุกรม

กรมธนารักษ์. (๒๕๔๔) เหรียญกษาปณ์กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: กรมธนารักษ์.

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๕๗) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๕๙) เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (๒๕๔๗) เสวนาและบทวิเคราะห์ว่าด้วยเรื่อง “ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔”

และหนังสือ “พระราชอาณาจักรและราษฎรสยาม” ของเซอร์จอห์น เบาว์ริง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.

เซอร์จอห์น เบาว์ริง. (๒๕๔๗) ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.

วิภาดา อ่อนวิมล. (๒๕๖๒) เงินตราในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๓. (ออนไลน์).

หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๕. (ออนไลน์).

หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖. (ออนไลน์).

หอสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๓) ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๗. (ออนไลน์).